

УДК 342.95+ 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.4>

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ І ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З КОРУПЦІЄЮ ШЛЯХОМ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Веселова Л.Ю.,
*доктор юридичних наук,
начальник відділу управління стратегічних розслідувань в м. Києві
Департаменту стратегічних розслідувань
Національної поліції України
ORCID: 0000-0002-8747-2515
e-mail: cvet-liliya@ukr.net*

Пилипів Р.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
ORCID: 0000-0002-0351-5988
e-mail: ruslanpylypiv@ukr.net*

Веселова Л.Ю., Пилипів Р.М. Протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією шляхом консолідації українського суспільства.

Стаття присвячена одному із визначальних питань ефективності протидії порушенню антикорупційного законодавства. Обґрунтовується значення активної участі громадян у різноманітних заходах з протидії корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Наголошується, що, не зважаючи на наявну в Україні нормативно-правову базу та систему правоохоронних органів, сумарно відбувається лише реагування на факти окремих корупційних правопорушень. Умовою ж системного впливу на криміногенні фактори у цій сфері суспільних відносин може бути лише формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права, поєднаного з активною громадянською позицією щодо корупційних проявів. Наголошується, що важливу роль у формуванні нетерпимості до будь-яких проявів корупції має відігравати антикорупційна освіта, включаючи загальну середню та вищі рівні освіти та інші правопросвітницькі заходи. Зазначається, що на тепер людських та матеріальних ресурсів спеціально уповноважених органів протидії корупції вистачає лише на періодичне та епізодичне виявлення та документування протиправних фактів корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. Робота на превентивному рівні щодо виявлення корупційних ризиків та запобігання порушенням антикорупційного законодавства виявляється не достатньо ефективною без активного залучення до цієї діяльності широких верств та соціальних груп населення. Стверджується, що роль лідера у питаннях формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права має виконувати держава, але практично така діяльність приречена залишитися лише гаслом без консолідації зусиль всього населення. Робиться загальний висновок, що протидія корупції буде ефективною лише за умови симбіозу просвітницької, превентивної та репресивної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції та консолідованого суспільства, в якому населення (окремі громадяни України) мають виступати як суб'єкт так і об'єкт сумісної діяльності.

Ключові слова: протидія корупції, корупційне правопорушення, правопорушення, пов'язане з корупцією, спеціально уповноважений суб'єкт протидії корупції, громадянське суспільство, антикорупційна освіта, правоохоронна діяльність.

Veselova L.Yu., Pylypiv R.M. Combating corruption offenses and offenses related to corruption through the consolidation of Ukrainian society.

The article is devoted to one of the defining issues of the effectiveness of combating the violation of anti-corruption legislation. The importance of active participation of citizens in various measures to counter corruption offenses and offenses related to corruption is substantiated. It is emphasized that, regardless of the legal framework and system of law enforcement agencies in Ukraine, only the response to the facts of individual corruption offenses takes place in total. The condition of systemic influence on criminogenic factors in this sphere of social relations can only be the formation of intolerance to corruption in society, the establishment of a culture of integrity and respect for the rule of law, combined with an active civil position regarding corruption manifestations. It is emphasized that anti-corruption education, including general secondary and higher levels of education and other legal education measures, should play an important role in the formation of intolerance to any manifestations of corruption. It is noted that the human and material resources of the specially authorized anti-corruption bodies are now sufficient only for periodic and episodic detection and documentation of illegal facts of corruption and corruption-related offenses. Work at the preventive level to identify corruption risks and prevent violations of anti-corruption legislation is not sufficiently effective without the active involvement of broad strata and social groups of the population in this activity. It is claimed that the role of a leader in the issues of forming intolerance to corruption in society, establishing a culture of integrity and respect for the rule of law should be performed by the state, but practically such activity is doomed to remain only a slogan without consolidation of the efforts of the entire population. A general conclusion is made that combating corruption will be effective only under the condition of symbiosis of educational, preventive and repressive activities of specially authorized anti-corruption entities and a consolidated society, in which the population (individual citizens of Ukraine) should act as both a subject and an object of joint activity.

Key words: anti-corruption, corruption offense, offense related to corruption, specially authorized anti-corruption entity, civil society, anti-corruption education, law enforcement activities.

Постановка проблеми. Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) за 2023 рік, займаючи 104 місце серед 180 країн. Підвищення на 3 бали у цьому рейтингу стало одним з найкращих результатів нашої країни за останні роки. Крім того, Україна увійшла до числа 17 країн, які в минулому році показали свої найвищі результати за весь час існування індексу. Індекс сприйняття корупції оцінює сприйняття корупції лише в державному секторі: з 1 січня по 31 грудня 2023 року було розпочато 101 кримінальне провадження, у яких Національне антикорупційне бюро України і Спеціалізована антикорупційна прокуратура повідомили про підозру 257 особам [1]. До цього ще слід додати відомості про виявлені адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією – протягом зазначеного періоду уповноваженими посадовими особами органів Національної поліції України (далі – НПУ) та Національного агентства з питань запобігання корупції за статтями глави 13-А КУпАП було складено протоколи про вчинення адміністративних правопорушень стосовно 1390 осіб [2]. Нібито не поганий результат, якщо до уваги приймати лише статистичні критерії оцінювання стану протидії корупційним проявам в державі. Проте навіть за роки війни ми стали свідками низки гучних скандалів, пов'язаних з корупцією у різних сферах державного управління, зокрема і у секторі оборони, що є вкрай неприпустимим. У цьому аспекті Україна має чимало глобальних проблем, які потребують стратегічного рішення.

Мета дослідження. У цьому дослідженні ми воліємо звернути увагу на питаннях консолідованості українського суспільства, активізації залучення громадян до заходів протидії порушенням антикорупційного законодавства.

Стан опрацювання проблематики. Тематика протидії корупції не нова для української правової науки. Можна навести прізвища багатьох вітчизняних вчених, які присвятили увагу дослідженню цієї проблеми: І. Войтович, В. Гедульянов, А. Левчук, В. Луговий, А. Приходько, В. Трепак, Т. Хабарова та ін.. Чимало змістовний публікацій на цю тему містить закордонна наукова періодика. Зокрема, з приводу ролі громадськості у протидії корупції в нашому дослідженні були використані наукові праці таких авторів, як І. Хеліані, Е. Асмаді, Х. Сітіняк, Ю. Моніта, Е. Сірегар, Д. Вахьюді.

Як зазначають С. Рева та М. Веселов, методологія правового дослідження потребує знаходження оптимального співвідношення емпіричного і теоретичного компоненту [3, с. 170]. Тобто

наукова думка повинна завжди коригуватися за фактичним станом речей у країні. Сьогодні навіть на нормативному рівні в Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки Уряд України визнав наявність низки проблем, серед яких: існування в українському суспільстві своєрідного соціально-психологічного феномену, який полягає в тому, що, з одного боку, абсолютна більшість громадян України вважають корупцію неприпустимим явищем, а з іншого боку, коли йдеться про особисті проблеми громадянина, необхідність задоволення тих чи інших власних потреб (чи потреб близьких), ті самі громадяни переконані, що немає нічого поганого в тому, що вони усунуть ці проблеми у корупційний спосіб; відсутність повної довіри до держави та її ключових установ з боку громадян; відсутність об'єктивного висвітлення ситуації із запобігання та протидії корупції в Україні призводить до викривленого сприйняття населенням причин корупції, її рівня, ефективності антикорупційних інституцій тощо [4]. Вказане звертає увагу на одну з багатьох субпроблем у вказаній сфері – відсутність цілеспрямованої системної роботи, спрямованої на консолідацію спільних зусиль правоохоронної системи та українського суспільства у протидії корупції.

Виклад основного матеріалу. Феномен корупції як у міжнародній, так і у національній системі права, враховуючи ступень суспільної небезпеки цього явища, пов'язаний із запровадженням контрольно-запобіжних механізмів і забезпеченням їх функціонування [5, с. 66]. В нашій державі створено достатньо розвинуту систему правоохоронних органів щоб запобігати та протидіяти корупційним проявам. Законодавство України містить окремий закон та низку інших суміжних законодавчих актів, які створюють передумови для реалізації правового механізму протидії корупції. Проте, сумарно відбувається лише реагування на факти окремих корупційних правопорушень – «осередкове гасіння пожежі», в той час як загальне середовище, що продовжує тліти викликає подальші ланцюгові спалахи різного масштабу». Безпосередніх зусиль умовно одних «пожежників» не вистачає. Слід кожному мешканцю громади мати цебро води та пильнувати за станом безпеки. Якщо ж цю алегорію перевести у соціально-правову площину відносин щодо протидії корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією, то напевно потрібно говорити про те, що це має бути клопотом всього суспільства, що боротися та запобігати порушенням антикорупційного законодавства необхідно з визначення та ліквідації корупційних ризиків і, навіть формальне порушення посадовою особою органу публічного адміністрування вимог, наприклад, щодо конфлікту інтересів, – не може розглядатися як дрібне порушення не варте уваги та жорсткого реагування у передбачений законом спосіб.

Як слушно зауважує В. Трепак, враховуючи першопричини, причини та наслідки корупції, помилково вважати, що корупція є виключною проблемою державної влади – насправді вона є проблемою усього суспільства загалом і кожного громадянина зокрема. Воно може бути успішно виконане лише за умови найширшого залучення до цього процесу усього суспільства, тісної взаємодії державної влади з інститутами громадянського суспільства, визначального впливу суспільства на владу, а за необхідності – її зміну у демократичний і конституційний спосіб (головно – шляхом виборів) [6, с. 114]. Масова корупція в Україні спричинена масовою свідомістю (суспільною мораллю) українського суспільства, яка відповідно зумовлена інституційною слабкістю держави та неефективністю правової системи. При цьому основним змістовним компонентом толерантного ставлення більшості суспільства до деяких проявів корупції є відсутність належного авторитету держави, її посадових осіб та актів, що ними вчиняються та видаються. Отже, без зміни суспільної моралі неможливо суттєво зменшити і рівень (масштаби) корупції [6, с. 116-117].

У розумінні Б. Заяць категорія «громадянське суспільство» – це певний стан суспільних відносин в державі, при якому законодавчо гарантується існування та відбувається практичне функціонування системи сформованих у приватноправовому порядку інститутів, їх об'єднань, фізичних осіб та організацій недержавного типу, програмною ціллю яких виступає задоволення соціальних потреб, виникнення котрих обумовлене законодавчою легалізацією ключових соціальних цінностей, прав та свобод членів суспільства при неухильному сприянні публічного апарату їх діяльності [7, с. 172]. Саме розвинуте у моральному та правовому контексті суспільство здатне не лише усвідомлювати суспільну небезпеку корупційних проявів, шкідливість інших порушень антикорупційного законодавства, а й активну протидіяти цьому негативному явищу, надаючи посильну допомогу, а іноді і спонукаючи уповноважені державою правоохоронні органи до вжиття дієвих заходів. Як свідчать закони соціології та політології придання широкій огласці інформації незаконної діяльності з боку посадовців будь-якого рівня викликає резонанс у суспільства, а на сьогодні в ці соціально-політичні процеси втручається і міжнародна спільнота, що змушує вла-

ду до так званих політичних рішень. Деякі автори небезпідставно зазначають, що поширення громадського резонансу щодо фактів порушення прав людини посадовцями окремих державних органів можна віднести до факторів, які впливають на ускладнення оперативної обстановки за лінією протидії окремим зловживанням, зокрема таким, що мають ознаки корупції та потребують першочергового моніторингу [8, с. 152].

До факторів, які дозволяють констатувати достатній рівень розвитку громадянського суспільства в державі, а відтак і його здатність істотно впливати на деліквентні процеси в соціальному середовищі Б. Заяць відносить: а) законодавчі гарантії правового статусу учасників суспільних відносин; б) визначення процесуальних аспектів реалізації правосуб'єктності інститутів громадянського суспільства; в) реальність засобів захисту правового статусу інститутів суспільства; г) транспарентність публічного управління [7, с. 173].

Першочерговим завданням для досягнення стратегічної мети усунення ознаки масовості корупції в Україні має стати усунення причин, що спонукають до участі у ній широкі верстви населення. В. Трепак вважає, що конкретними заходами у цьому напрямі повинно стати забезпечення: а) проведення активної роз'яснювальної роботи серед різних соціальних груп та осередків українського суспільства, з метою підвищення правової свідомості шляхом системного, детального та аргументованого обґрунтування їхньої суспільної небезпеки (шкідливості); б) невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; в) вжиття інших необхідних заходів, у тому числі у сфері підвищення соціально-економічного добробуту громадян України [6, с. 115–117].

Важливу роль у формуванні нетерпимості до будь-яких проявів корупції має відігравати антикорупційна освіта, включаючи загальну середню та вищі рівні освіти. Завдяки навчанню діти та молодь – здобувачі освіти мають зрозуміти негативний вплив корупції на суспільство та навчитися правильно ставитися до нього. Закордонні вчені виокремлюють кілька причин, чому саме необхідно запровадити антикорупційну освіту, починаючи з школи – це забезпечить: 1) розвиток обізнаності: антикорупційна освіта допомагає молодому поколінню зрозуміти, що таке корупція, як вона шкодить суспільству та чому важливо з нею боротися; 2) формування етики та доброчесності майбутніх дорослих членів соціуму: антикорупційна освіта у закладах освіти допомагає здобувачам розвинути міцні етичні цінності та правосвідомість; 3) розвиток критичних навичок: діти та молодь має навчитися здійснювати критичний аналіз ситуацій, які можуть містити корупційні ризики, порушувати їх права чи права інших осіб або шкодити суспільним інтересам; 4) сприятиме прозорості та підзвітності: здобувачів освіти навчають цінувати важливість дотримання принципів прозорості та підзвітності публічного урядування. Вони вчаться контролювати дії уряду, притягувати посадовців до відповідальності та брати активну участь в процесах прийняття рішень [9, с. 259]. На прикладі деяких країн Південно-східної Азії (Сінгапур, Малайзія, Китай, частково Індонезія) вчені констатують схильність лідерів цих держав навіть до культивування (виховання) у дітей «ненависті до корупціонерів» [9, с. 267], що певним чином обумовлює і низький рівень корупції в цьому регіоні.

Взагалі як і багато інших заходів протидії певним негативним соціальним явищам антикорупційні заходи бувають двох видів: репресивні та превентивні. Хоча найкращого можна досягти, лише поєднуючи їх, головним шляхом до подолання корупції є розробка стратегії запобігання. Р. Вереша вважає дієвими заходами такі, які здатні змінити спосіб мислення людини, її душевного стану; забезпечити формування політичної, економічної, правової та соціальної культури громадян; реалізацію соціальної політики протидії корупції, яка передбачає участь громадських інституцій та населення. Це також заходи, спрямовані на контроль над корупцією; застосування принципу відкритості та прозорості регулювання; контроль за діяльністю посадових осіб і працівників економічного та фінансового секторів державного управління [10].

Як зазначають індонезійські дослідники (Ю. Моніта, Е. Сірегар, Д. Вахьюді): «для скорочення негативного впливу корупції на суспільство і державу однієї репресивної спрямованості правоохоронних органів не достатньо». Вчені виділяють три основні складові у запобіганні злочинності: а) громада/школа, б) уряд і в) поліція або правоохоронні органи. При цьому громада одночасно відіграє роль суб'єкта, а також об'єкта запобігання та викорінення корупції, працівники правоохоронних органів, особливо поліцейські, стають фасилітаторами, а уряд відіграє роль підтримки запобігання та викорінення корупції у громаді та разом з громадою [11, с. 49]. Проблема подолання корупції розглядається не лише як питання уряду чи правоохоронних органів, але це

проблема всіх людей і справ нації. Кожен повинен брати участь і відігравати активну роль у боротьбі зі злочинністю, яка підриває основи справедливого урядування та державності. Роль громади в зусиллях із протидії корупції виявляється у формах пошуку, отримання, надання даних чи інформації про корупційні дії та право подавати пропозиції та думки відповідально щодо запобігання та викорінення корупційних правопорушень [11, с. 51]. Реалізація принципу відкритості у демократичній країні, який дає право громадськості отримувати правдиву, чесну та недискримінаційну інформацію щодо запобігання та викорінення злочинних діянь корупція, стає дієвим механізмом у допомозі спеціально уповноваженим суб'єктам протидіяти корупції.

Що на сьогодні ми спостерігаємо в українському суспільстві? Національне законодавство передбачає певні важелі впливу громадськості на стан справ протидії корупції, але це номінально. Фактично вадою українського суспільства є його політична інертність та низькі демократичні ініціативи. Більшість акцій є лише демонстрацією таких демократичних процесів, втім навіть окремі, так звані «закидання» ЗМІ чи соціальних пабліків про корупційні скандали переслідують здебільшого чийсь приватні політичні чи економічні інтереси. Усі такі резонансні події з часом затихають без подальшого інформування суспільства про дієві заходи щодо винних осіб. Крім того, рівень поінформованості громадян про вимоги чинного антикорупційного законодавства залишається вкрай низьким. Нині інформація, яка доводиться до населення різноманітними способами на сторінках соціальних мереж, на сайтах Інтернету вкрай низької якості, що лише ускладнює задачу підвищення правосвідомості громадян. Можна навести чимало прикладів юридичних порад різних юристів щодо дій (умовно кажучи «захисту своїх прав») особам, яким інкримінується порушення антикорупційного законодавства у разі їх адміністративного чи кримінального переслідування з боку правоохоронців, замість того, щоб пропагувати правослухняний підхід у роботі тощо.

До того ж Наказом Голови НПУ від 16.09.2022 р. № 661 встановлено, що у системі НПУ до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції належать всього низка департаментів. Якщо врахувати й інші завдання, які стоять перед цими підрозділами крім протидії порушенням антикорупційного законодавства, то можна нажалі констатувати, що працівникам цих служб катастрофічно бракує ресурсу та часу, щоб проводити широку та якісну роз'яснювальну роботу серед населення. В цьому плані поліцейським, а також іншим державним органам – спеціально уповноваженим суб'єктам протидії корупції вкрай потрібна допомога ззовні, – за рахунок доручення до цієї роботи громадських організацій, волонтерів, активно налаштованих громадян.

Висновки. Маємо визнати, що на тепер людських та матеріальних ресурсів спеціально уповноважених органів протидії корупції вистачає лише на періодичне та епізодичне виявлення та документування протиправних фактів корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. Робота на превентивному рівні щодо виявлення корупційних ризиків та запобігання порушенням антикорупційного законодавства виявляється не достатньо ефективною без активного залучення до цієї діяльності широких верств та соціальних груп населення. У питаннях формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права роль лідера безумовно має виконувати держава, але в цілому така діяльність приречена залишитися лише гаслом без консолідації зусиль всього населення.

Отже, протидія корупції буде ефективною лише за умови симбіозу просвітницької, превентивної та репресивної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції та консолідованого суспільства, в якому населення (окремі громадяни України) мають виступати як суб'єкт так і об'єкт сумісної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Індекс сприйняття корупції. CPI 2023. *Веб-сайт Transparency International Ukraine*. URL: <https://translate.google.com/?hl=ru&sl=uk&tl=en&text=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0&op=translate> (дата звернення: 16.07.2024).
2. Відомості стосовно адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2024. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/2/> (дата звернення: 16.07.2024).
3. Рева С.І., Веселов М.Ю. Методологічні особливості дослідження проблем протидії правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Global modern trends in research* (2024. May 30–31):

- International scientific conference. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. С. 168–171. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-446-7-44>.
4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n40> (дата звернення: 16.07.2024).
  5. Рева С.І., Веселов М.Ю. Феноменологічне розуміння корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 1. С. 63–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-1-8>.
  6. Трепак В.М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 481 с.
  7. Заяць Б.Р. Роль інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування України: адміністративно-правовий вимір: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Львів, 2021. 210 с.
  8. Протидія одержанню неправомірної вигоди службовою особою підрозділами захисту економіки національної поліції України / А.М. Лисенко, А.О. Шишкін, І.В. Лисенко, С.М. Бортник, В.В. Вінчук. Харків : «Видавництво «Форт», 2017. 176 с.
  9. Heliany, I., Asmadi, E., Sitinjak, H., & Lubis, A.F. (2023). The Role Of Corruption Education In Combating Corruption Crimes In The Future. *Jurnal Pembaharuan Hukum*, 10(2), 256–270.
  10. Veresha, R. (2018). Corruption-related offences: Articulation of pervasive prevention mechanisms. *J. Legal Ethical & Regul. Issues*, 21(4), 1–12.
  11. Monita, Yulia, Siregar, Elizabeth, & Wahyudi, Dheny. (2019). The Role Of Society in Prevention and Eradication of Corruption Criminal Actions in Indonesia's Legislation Perspective. *Berumpun: International Journal of Social, Politics, and Humanities*, 2(2), 47–58. DOI: <https://doi.org/10.33019/berumpun.v2i2.19>.